

УДК 582.47:581.522.4(477.51)

О.О. ІЛЬЄНКО, В.А. МЕДВЕДЄВ, В.В. ВЕРБА

Державний дендрологічний парк «Тростянець» НАН України
Україна, 16742 Чернігівська обл., Ічнянський р-н, с. Тростянець

ПРЕДСТАВНИКИ РОДУ PINUS L. У ЛАНДШАФТАХ ДЕНДРОПАРКУ «ТРОСТЯНЕЦЬ»

Наведено короткі історичні відомості про інтродукцію і таксономічну структуру представників роду Pinus L., випробуваних у дендропарку «Тростянець» у різні періоди його існування. Досліджено декоративний та віковий стан, репродуктивну спроможність окремих представників роду в умовах дендропарку та використання їх у паркових ландшафтах.

Збагачення асортименту декоративних рослин, які культивуються в Україні, — важливе завдання, вирішення якого необхідне для раціонального використання рослинних ресурсів. Однією з найактуальніших проблем старовинних дендрологічних парків є збереження і збагачення флористичного різноманіття інтродукованих декоративних рослин. При цьому основне завдання полягає в тому, щоб запобігти елімінації інтродукованих рослин представниками аборигенної флори. Це зумовлює необхідність здійснення постійного і системного моніторингу чисельності, флористичного складу, стійкості до стрес-факторів та декоративності інтродуцентів.

Ландшафтна та екологічна значущість хвойних порід, які є складовими елементами паркових композицій, зумовлена високою декоративністю протягом року, що забезпечується широкою гамою кольорів, архітектонічними властивостями, які дозволяють використовувати їх як для створення масивів і груп, так і як солітери. Важливе значення має також їхня довговічність, що суттєво знижує собівартість робіт з догляду за рослинами.

Основу паркової колекції хвойних рослин складають представники родини Pinaceae Lindl., найбільшим за видовим складом є рід Pinus L. Кількість і декоративна цінність окремих представників роду у ландшафтних районах парку визначається тим, що кожен з цих районів характеризується своїми архітектурно-планувальними рішеннями, композиціями рослинних компонентів, мікрокліматичними умовами. Кожний ландшафтний район складається з основних порід, які гармонічно поєднуються з геоморфологічними елементами місцевості та супутніми породами, і підкреслюють та посилюють архітектурно-художні достоїнства пейзажних композицій.

Приозерно-балковий і гірсько-горбкуватий ландшафтні райони парку мають максимальну порівняно з іншими районами кількість видів і форм хвойних порід. Найменшою видовою різноманітністю характеризується лісовий район.

За систематичною структурою рослинний компонент рівнинно-пейзажного та приозерно-балкового районів відрізняється переважанням у складі хвойних представників родів Pinus і Picea (L.) Dietr. Якщо в рівнинно-пейзажному і приозерно-балковому районах домінують ялини, то в гірсько-горбкуватому і лісовому районах — сосни. Багатство видів і

форм декоративних рослин і, зокрема, хвойних порід, зумовлює необхідність проведення аналізу декоративних якостей рослин і класифікації їх за фізіономічними ознаками [10]. За цією класифікацією хвойні рослини, які зростають у різних ландшафтних районах парку, можна об'єднати у кілька груп фізіономічних типів.

Група соснових типів характеризується світлим пухким охоєнням, розрідженою прозорою кроною, здатністю створювати світлі насадження. В усіх ландшафтних районах парку домінує фізіономічний тип *Pinus sylvestris* L.*, який у найбільшому обсязі використовується у лісовому ландшафтному районі (захисна зона парку). До цього типу можна віднести і зовні дуже близьку до сосни звичайної *P. hamata* D. Sosnowsky, яка переважно зростає в гірсько-горбкуватому районі. На другому місці за чисельністю — фізіономічний тип *P. strobus* L., кількість рослин якого найбільша у рівнинно-пейзажному і гірсько-горбкуватому районах парку; до цього ж типу належить і *P. peuce* Gris. У формуванні паркових ландшафтів як солітери чи невеликі групи, крім домінуючих, беруть участь такі фізіономічні типи: *P. nigra* Arn. (крім лісового району), тип кедрових сосон — *P. cembra* L. (приозерно-балковий і рівнинно-пейзажний райони), *P. sibirica* Du Tour (рівнинно-пейзажний і гірсько-горбкуватий райони) і *P. koagiensis* Siebold & Zucc. (приозерно-балковий і рівнинно-пейзажний райони); *P. contorta* Dougl. (гірсько-горбкуватий і лісовий райони), єдиним екземпляром представлена *P. banksiana* Lamb. (гірсько-горбкуватий ландшафтний район парку).

Родина *Pinaceae* налічує 10 (11) родів і близько 250 видів, поширених у північній півкулі. Представники цієї родини утворюють ліси, які займають великі території, особливо в областях з помірним кліматом Євразії та Північної Америки [3].

* Латинські назви видів наведено згідно з [1, 2, 11]. Назви видів, які не трапляються у цих джерелах, наведено згідно з архівними матеріалами.

Станом на 2008 р. родина *Pinaceae* у дендропарку представлена 6 родами, 53 видами та 25 культиварами (табл. 1). Найбільше видове представництво у паркових насадженнях має рід *Pinus*.

У період з 1952 до 1962 р. у дендропарку «Тростянець» була проведена значна робота з уточнення видових назв хвойних рослин, що зумовлено великим видовим та формовим різноманіттям завезених рослин різного походження, відсутністю документів щодо походження окремих рослин, можливими помилками щодо назв рослин, які одержували у вигляді посадкового та насінневого матеріалу. Роботу проводили шляхом вивчення документів періоду найбільш інтенсивного ввезення рослин (1884–1886 рр.) та зіставлення видових зразків дендропарку з гербарними матеріалами Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова АН СРСР (Ленінград). Отримані результати висвітлено у публікаціях Ю.К. Киричека [4–6]. Так, щодо роду *Pinus* було виявлено, що у парку відсутній вид *Pinus pallasiana* D. Don, а є *P. nigra* Arn.

Таблиця 1. Кількісний склад представників родини *Pinaceae*, випробуваних у дендропарку «Тростянець»

| Рід | Кількість таксонів, випробуваних за 175-річну історію парку | | Збереглося станом на 2008 р. | | | |
|---------------------------|---|-------------|------------------------------|---------------------------|-------------|---------------------------|
| | видів | культурарів | видів | | культурарів | |
| | | | кількість | % від загальної кількості | кількість | % від загальної кількості |
| <i>Abies</i> Mill. | 21 | 7 | 9 | 42,9 | 0 | 0 |
| <i>Larix</i> Mill. | 12 | 3 | 9 | 75,0 | 1 | 33,3 |
| <i>Picea</i> Dietr. | 17 | 38 | 14 | 82,4 | 20 | 52,6 |
| <i>Pinus</i> L. | 43 | 8 | 18 | 41,9 | 1 | 12,5 |
| <i>Pseudo-tsuga</i> Carr. | 2 | 3 | 2 | 100,0 | 3 | 100,0 |
| <i>Tsuga</i> Carr. | 2 | 0 | 1 | 50,0 | 0 | 0 |
| Σ | 97 | 59 | 53 | 54,6 | 25 | 42,4 |

Таблиця 2. Динаміка таксономічного складу представників роду *Pinus*, які випробувались у різні періоди існування дендропарку «Тростянець»

| Вид, форма | Роки інвентаризації, джерело інформації | | | | | | Рік отримання, походження, джерело інформації |
|--|---|----------|----------|----------|------|------|--|
| | 1887 [6] | 1927 [9] | 1949 [7] | 1960 [8] | 1965 | 2008 | |
| <i>Pinus albicaulis</i> Engelm. | – | – | – | – | – | – | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. aristata</i> Engelm. | + | – | – | – | – | – | 1886, Париж [6] |
| <i>P. banksiana</i> Lamb. | + | – | + | + | + | + | 1884 – 1886, Санкт-Петербург [6] |
| <i>P. bruttia</i> Ten. | + | + | – | – | – | – | 1886, Париж [6] |
| <i>P. bungeana</i> Zucc. | – | – | – | – | – | – | 1951 – 1953[6]; відмічено наявність у 1972 |
| <i>P. cembra</i> L. | + | + | + | + | + | + | 1843, Рига [6] |
| <i>P. contorta</i> Dougl. | + | – | – | + | + | + | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. densiflora</i> Siebold & Zucc. | – | – | – | – | – | – | – // – |
| <i>P. digenea</i> Beck. | – | – | – | – | – | + | 1971, Чехословаччина (картотека) |
| <i>P. echinata</i> Mill. | – | – | – | – | – | – | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. excelsa</i> Wall. | – | – | – | + | + | – | 1951 – 1953, Батумі [6] |
| <i>P. flexilis</i> James | – | – | – | + | + | + | 1885, Париж [6]; 1952 – 1953 [6] |
| <i>P. funebris</i> Kom. | – | – | – | + | – | – | 1958, Київ (картотека) |
| <i>P. griffithii</i> Carr. | – | – | – | – | – | – | 1971, Чехословаччина (картотека) |
| <i>P. halepensis</i> Mill. | – | – | – | – | – | – | 1915, Кавказ [6] |
| <i>P. kochiana</i> Klotzsch. ex C. Koch (hamata (Stev.) Sosn.) | – | – | – | + | + | + | 1952, 1953, Київ [6] |
| <i>P. jeffreyi</i> Balf. | + | – | – | – | + | – | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. koraiensis</i> Siebold & Zucc. | – | – | + | + | + | + | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. laricio</i> Poir. | – | – | – | + | + | – | 1885, Париж [6] |
| <i>P. longifolia</i> Roxb. | – | – | – | – | – | – | 1955, Батумі (картотека) |
| <i>P. massoniana</i> Lamb. | + | – | – | – | – | – | 1915, Кавказ [6] |
| <i>P. mugo</i> Turra | – | – | – | – | + | + | 1964, Липецьк (картотека); відмічено наявність у 1964 – 1982 рр. (картотека) |
| <i>P. mugo</i> var. <i>mughus</i> Willk. | + | + | + | + | + | + | Близько 1877** (картотека); відмічено наявність у 1962 р. [6] |
| <i>P. mugo</i> var. <i>pumilo</i> Willk. | – | – | – | – | – | – | 1915, Кавказ [6] |
| <i>P. uncinata</i> Mill. ex Mirb. | + | + | + | + | + | – | Близько 1877** (картотека); 1886, Санкт-Петербург [6] |
| <i>P. monophylla</i> Forr. et Frem. | – | – | – | – | – | – | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. murrayana</i> Balf. | – | – | – | + | + | – | 1954 (картотека); 1967, Липецьк (картотека) |

На жаль, корективи у видових назвах та внутрішньовидовому різноманітті хвойних рослин у подальшому не були враховані при складанні флористичних списків дендропарку та у наукових публікаціях стосовно дендрофлори дендропарку «Тростянець».

Рід *Pinus* налічує близько 100 видів, які поширені переважно в холодному і помір-

ному кліматі північної півкулі; невелика кількість видів зростає у субтропіках і тропічному поясі. У флорі України представлені 6 аборигенних видів [1].

У різні періоди існування парку було випробувано 43 види і 8 культиварів роду *Pinus*. В усі інвентаризаційні списки досліджуваного періоду ввійшли інтродуко-

| Вид, форма | Роки інвентаризації, джерело інформації | | | | | | Рік отримання, походження, джерело інформації |
|--------------------------------------|--|----------|----------|----------|------|------|--|
| | 1887 [6] | 1927 [9] | 1949 [7] | 1960 [8] | 1965 | 2008 | |
| <i>P. nigra</i> Arn. | + | + | + | + | + | + | Близько 1867** (картотека); 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. pallasiana</i> D. Don | + | - | - | + | + | + | 1953, Київ [6] |
| <i>P. parviflora</i> Siebold & Zucc. | + | + | + | - | - | - | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. peuce</i> Griseb. | + | + | + | + | + | + | Близько 1876** (картотека); 1886, Санкт-Петербург, Німеччина [6] |
| <i>P. pinaster</i> Ait. | - | - | - | - | + | - | 1951 [6]; 1965, Сочі (картотека) |
| <i>P. pinea</i> L. | - | - | - | - | - | - | 1955, Батумі, Сочі, Тбілісі (картотека) |
| <i>P. ponderosa</i> Dougl. | + | - | - | - | + | + | 1885, Париж [6] |
| <i>P. pumila</i> (Pall.) Regel. | - | - | - | - | + | + | 1964, Липецьк (картотека) |
| <i>P. rigida</i> Mill. | - | - | - | + | + | + | 1958, Батумі (картотека) |
| <i>P. sabiniana</i> Dougl. | - | - | - | - | - | - | 1960 (картотека) |
| <i>P. scopulorum</i> Lemm. | - | - | - | + | + | + | 1958, Липецьк (картотека) |
| <i>P. sibirica</i> Du Tour | + | + | + | + | + | + | Близько 1867** (картотека) |
| <i>P. sylvestris</i> L. | + | + | + | + | + | + | 1857 – 1932** (картотека) |
| <i>P. sylvestris</i> 'Fastigiata' | + | - | - | - | - | - | 1884 – 1886, Париж [6] |
| <i>P. strobus</i> L. | + | + | + | + | + | + | 1843 – 1850, Рига [6] |
| <i>P. strobus</i> 'Aurea' | - | - | - | - | - | - | Відмічено наявність у 1962 [6] |
| <i>P. strobus</i> 'Nana' | - | - | - | - | - | - | 1886, Німеччина [6] |
| <i>P. strobus</i> 'Nivea' | + | - | - | - | - | - | 1884 – 1886, Париж [6]; відмічено наявність у 1949, 1962 [6] |
| <i>P. strobus</i> 'Pyramidalis' | + | - | - | - | - | - | 1886, Німеччина [6]; відмічено наявність у 1949, 1962 [6] |
| <i>P. strobus</i> 'Umbraculifera' | + | - | - | - | - | - | 1884 – 1886, Париж [6] |
| <i>P. taeda</i> L. | - | - | - | - | + | - | 1915, 1958, Кавказ [6] |
| <i>P. thunbergiana</i> Franco | - | - | - | - | - | - | 1886, Німеччина [6]; 1960, Батумі (картотека) |
| <i>P. virginiana</i> Mill. | - | - | - | - | - | - | 1915, Кавказ [6] |

Примітки. * Наявність установлено за віком згідно з даними картотеки.

** Дату установлено за віком згідно з даними картотеки.

вані види *Pinus banksiana*, *P. cembra* L., *P. mugo* var. *mughus* Willk., *P. uncinata* Mill. ex Mirb., *P. nigra*, *P. peuce*, *P. sibirica* Du Tour, *P. strobus*, що свідчить про їхню успішну акліматизацію, та місцевий вид *P. sylvestris* (табл. 2).

Група представників роду *Pinus*, які випробувались в умовах дендропарку, але не

збереглися дотепер, складається з 25 видів, серед них 12 видів, які можна віднести до таких, що не витримали нових екологічних умов, — *P. bruttia* Ten., *P. densiflora* Siebold & Zucc., *P. echinata* Mill., *P. halepensis* Mill., *P. laricio* Poir., *P. longifolia* Roxb., *P. monophylla* Forr. et Frem., *P. pinaster* Ait., *P. pinea* L., *P. sabiniana* Dougl., *P. taeda* L., *P. thunbergiana*

Franco. До групи видів, які не збереглися, належить і вид *P. parviflora* Siebold & Zucc., представлений єдиним екземпляром в Україні у Тростянецькому дендропарку, куди був ввезений, імовірно, з Німеччини у 1886 р. Тут він зростає близько 80 років, за які дерево досягнуло 3 м заввишки і мало діаметр стовбура 9 см, насіння не утворювалося, відпало у 1959 р. [6].

Станом на 2008 р. рід *Pinus* у паркових ландшафтах і арборетумі представлений 18 видами та 1 формою: *P. sylvestris*, *P. strobus*, *P. peuce*, *P. nigra*, *P. pallasiana*, *P. hamata*, *P. cembra*, *P. pumila*, *P. ponderosa*, *P. mugo*, *P. banksiana*, *P. sibirica*, *P. digenea*, *P. mugo* var. *mughus* Willk., *P. scopulorum*, *P. koraiensis*, *P. flexilis*, *P. rigida*, *P. contorta*. З них *P. digenea*, *P. pumila*, *P. rigida*, *P. scopulorum* є тільки в арборетумі.

Із старих дерев (діаметр стовбура на висоті 1,3 м понад 51 см) часів І.М. Скоропадського у паркових ландшафтах збереглося 1111 екземплярів *P. sylvestris*, 59 — *P. strobus*, 22 — *P. nigra*, 3 — *P. cembra* та 1 дерево *P. peuce*, які нині досягли віку 120–130 років. Майже всі рослини мають гарний розвиток, добре переносять вплив низьких температур взимку та високих — улітку; утворюють насіння, репродукенти від них вирощують у розсаднику. *P. sylvestris* та *P. strobus* у сприятливих мікрокліматичних умовах дають самосів.

Незважаючи на те, що *P. sylvestris* належить до групи видів місцевої флори, І.М. Скоропадському довелося затратити багато сил та часу, щоб довести на практиці можливість успішного вирощування сосни звичайної на глибокому українському чорноземі. *P. sylvestris* культивується у дендропарку з перших років його створення, тобто з 40-х років ХІХ ст. із насіння, зібраного в лісах Чернігівської губернії та одержаного із садівництва Вагнера (Рига). Масові посадки були здійснені у 1861 р. і пов'язані зі створенням захисної смуги навколо парку. Ця лісова стіна добре розвинулась, утворивши щільний вітроломний бар'єр і декоративну облямівку парку. Про-

те з часом сосна досягла граничного на чорноземі віку і чисельність її щороку суттєво зменшується. Так, згідно зі звітом за 1957–1961 рр. у парку було 7643 дерева сосни звичайної, за даними інвентаризації 2005–2007 рр. з них залишилося у паркових ландшафтах 4309 екземплярів та 84 особи — в арборетумі. Така інтенсивна елімінація сосни звичайної пояснюється насамперед неможливістю, з урахуванням її геліофільності, природного поновлення в умовах розвиненого дендроценозу, а також специфікою едафічних умов, які сприяють пошкодженню рослин серцевинною гниллю та іншими захворюваннями, що суттєво скорочує тривалість життя рослин.

У Тростянецькому дендропарку рослини *P. sylvestris* використовують як у чистих, так і у змішаних насадженнях здебільшого масивами (насадження захисної зони парку, пагорбів у гірсько-горбкуватому районі) та групами (композиційні «соснові букети»), в яких сосна звичайна виділяється своїми струнками оранжевими стовбурами та світло-зеленою ажурною хвоєю. У віці 100–120 років висота дерев *P. sylvestris* становить 25–30 м і діаметр стовбура — 50–80 см. Як солітери у паркових композиціях використовується рідко. Один з таких солітерів віком близько 130 років, висотою 32 м, з діаметром стовбура 116 см та діаметром проекції крони 16,5 м росте на Кедровій галявині (ділянка № 14); насіння утворюється майже щорічно.

Середній річний приріст рослин *P. sylvestris* становить 25 см у висоту та 0,6 см у діаметрі, приріст однорічних пагонів — 17–20 см у довжину та 0,5–0,6 см у діаметрі [6].

Друге місце за кількістю рослин посідає вид *P. strobus*. У вигляді як груп, так і солітерів ці сосни є окрасою галявин, своїми розлогими гілками і густою кроною вони створюють враження природної могутності та віковичності. Перші екземпляри *P. strobus* були одержані із садівництва Вагнера (Рига) у 1843–1850 рр., пізніше — у 1884–1886 рр. — отримано матеріал із Франції та Німеччини. Ці дерева досягли генеративної

стадії, і в майбутньому цей вид розмножували насінням місцевої репродукції. Найстаріше дерево, яке досі збереглося у балці «Богівщина», у 1962 р. у віці близько 100 років мало висоту 26 м та діаметр стовбура 92 см. Нині воно має висоту 31,5 м, діаметр стовбура — 124 см, діаметр проекції крони — 15 м і привертає увагу відвідувачів високою декоративністю. Насіння утворюється майже щорічно. Середній річний приріст особин цього виду становить 26 см у висоту та 1,1 см у діаметрі, приріст однорічних пагонів — 6,0–8,5 см у довжину та 0,3 см у діаметрі [6].

Станом на 2008 р. нараховувалось 140 рослин *P. strobus*, з них 3 — в арборетумі. 91 особина зростає у рівнинно-пейзажному ландшафтному районі, 21 — у приозерно-балковому, 18 — у гірсько-горбкуватому і 7 — у лісовому; 34 молодих дерева, 44 — середньовікових і 59 старих дерев.

Наступним за кількістю особин є *P. peuce*, перші екземпляри якого одержані у 1886 році із Санкт-Петербурга та Німеччини. У 1962 р. у парку (на Першотравневій галявині) зростало 3 дорослих дерева цього виду, найкраще з них у віці близько 80 років мало висоту 17 м і діаметр стовбура 58 см; нині воно має вік близько 134 років, висоту 22 м, діаметр стовбура 76 см та діаметр проекції крони 13 м. Рослини виду *P. peuce* зимостійкі, дають насіння, декоративні, відрізняються яскраво-зеленою з білими смугами хвоєю і вузькопірамідальною кроною. Середній річний приріст становить 21 см у висоту та 0,9 см у діаметрі, приріст однорічних пагонів — 2–4 см у довжину та 0,25 см у діаметрі [6].

Станом на 2008 р. нараховувалось 67 дерев *P. peuce*, з них 59 — в арборетумі. По ландшафтних районах вони розподілені таким чином: 4 — у приозерно-балковому, 1 — у гірсько-горбкуватому і 3 дерева — у лісовому; 6 молодих дерев, 1 — середньовікове і 1 старе дерево.

Вид *P. nigra* згадується у списках рослин, одержаних дендропарком «Тростянець» у 1886 р. з Німеччини. Станом на 1962 р. у пар-

ку нараховувалось близько півсотні дерев цього виду. Краще з них, яке зростає на 14-й ділянці біля Великого ставу, у віці 80 років мало висоту 23 м і діаметр стовбура 62 см. Середній річний приріст становить 28,9 см у висоту та 0,8 см у діаметрі, приріст однорічних пагонів — 12–13 см у довжину та 0,9–1,0 см у діаметрі [6].

Станом на 2008 рік у паркових ландшафтах нараховувалось 57 рослин *P. nigra*. По ландшафтних районах вони розподілені таким чином: 50 рослин — у рівнинно-пейзажному, 6 — у приозерно-балковому і 1 дерево — у гірсько-горбкуватому; 1 молоде дерево, 34 — середньовікових та 22 старих дерева.

На сьогодні найкращий екземпляр *P. nigra* зростає на ділянці №23 у вигляді солітера. Він привертає увагу струнким та високим стовбуром, крона має парасолькоподібну форму, темно-зелену з білувато-жовтим кінчиком хвоєю; вік близько 150 років, висота — 28 м, діаметр стовбура — 87 см, діаметр проекції крони — 16 м, дає насіння.

У табл. 3 наведено дані про видовий склад та чисельність рослин інших представників роду *Pinus* станом на 2008 р. (кінцевий рік останньої інвентаризації) та 1965 р., коли було завершено флористичне формування дендрологічної колекції (арборетуму). Ці дані відображують сучасний стан і тенденцію розвитку представників роду *Pinus* в умовах дендропарку. Як свідчать наведені дані, загальна кількість таксонів роду *Pinus* у паркових насадженнях та арборетумі зменшилась за цей період на 6 одиниць, а чисельність рослин — на 46,1 %. За негативної динаміки чисельності рослин *Pinus banksiana*, *P. nigra*, *P. sibirica* та *P. sylvestris* кількість таксонів у паркових насадженнях збільшилась у цілому на 3 одиниці (випали 2 таксони (*P. uncinata* Mill. ex Mirb. та *P. murrayana* Balf.), а введено 5 таксонів (*P. flexilis*, *P. hamata*, *P. mugo*, *P. pallasiana*, *P. ponderosa*)).

В арборетумі спостерігається негативна динаміка як чисельності рослин, так і кількості таксонів, яка зменшилась на 6 одиниць, при цьому випало 7 таксонів (*P. excelsa* Wall.,

Таблиця 3. Динаміка видового складу та чисельності представників роду *Pinus* L.

| Таксон | Чисельність, екз. | | | | Усього | |
|--|-------------------|---------|-----------|---------|---------|---------|
| | парк | | арборетум | | 1965 р. | 2008 р. |
| | 1965 р. | 2008 р. | 1965 р. | 2008 р. | | |
| <i>Pinus banksiana</i> Lamb. | 7 | 1 | 12 | 6 | 19 | 7 |
| <i>P. cembra</i> L. | 5 | 8 | 13 | 4 | 18 | 12 |
| <i>P. contorta</i> Dougl. | 3 | 2 | 0 | 0 | 3 | 2 |
| <i>P. digenea</i> Beck. | 0 | 0 | 0 | 4 | 0 | 4 |
| <i>P. excelsa</i> Wall. | 0 | 0 | 6 | 0 | 6 | 0 |
| <i>P. flexilis</i> James | 0 | 24 | 22 | 0 | 22 | 2 |
| <i>P. hamata</i> (Steven) Sosn. | 0 | 3 | 15 | 12 | 15 | 15 |
| <i>P. jeffreyi</i> Balf. | 0 | 0 | 13 | 0 | 13 | 0 |
| <i>P. koraiensis</i> Siebold et Zucc. | 6 | 3 | 25 | 0 | 31 | 3 |
| <i>P. laricio</i> Poir. | 0 | 0 | 1 | 0 | 1 | 0 |
| <i>P. mugo</i> Turra. | 0 | 1 | 10 | 6 | 10 | 7 |
| <i>P. mugo</i> var. <i>mughus</i> Willk. | 3 | 2 | 8 | 1 | 11 | 3 |
| <i>P. uncinata</i> Mill. ex Mirb. | 1 | 0 | 0 | 0 | 1 | 0 |
| <i>P. murrayana</i> Balf. | 1 | 0 | 0 | 0 | 1 | 0 |
| <i>P. nigra</i> Arn. | 96 | 57 | 0 | 0 | 96 | 57 |
| <i>P. pallasiana</i> D. Don | 0 | 5 | 5 | 48 | 5 | 53 |
| <i>P. peuce</i> Griseb. | 2 | 8 | 101 | 59 | 103 | 67 |
| <i>P. pinaster</i> Ait. | 0 | 0 | 1 | 0 | 1 | 0 |
| <i>P. ponderosa</i> Dougl. | 0 | 1 | 8 | 6 | 8 | 7 |
| <i>P. pumila</i> (Pall.) Regel | 0 | 0 | 10 | 8 | 10 | 8 |
| <i>P. rigida</i> Mill. | 0 | 0 | 2 | 2 | 2 | 2 |
| <i>P. scopulorum</i> Lemm. | 0 | 0 | 8 | 3 | 8 | 3 |
| <i>P. sibirica</i> Du Tour | 10 | 1 | 7 | 5 | 17 | 6 |
| <i>P. sylvestris</i> L. | 8336 | 4309 | 9 | 84 | 8345 | 4393 |
| <i>P. strobus</i> L. | 120 | 137 | 20 | 3 | 140 | 140 |
| <i>P. taeda</i> L. | 0 | 0 | 6 | 0 | 6 | 0 |
| Усього рослин | 8590 | 4540 | 302 | 251 | 8892 | 4791 |
| Усього таксонів | 12 | 15 | 21 | 15 | 25 | 19 |

P. flexilis James, *P. jeffreyi*, *P. koraiensis* Siebold et Zucc., *P. pinaster* Ait., *P. taeda* L., *P. laricio* Poir.), а введено 1 таксон (*P. digenea* Beck.). За однакової кількості (станом на 2008 р.) таксонів переважна більшість рослин роду *Pinus* зосереджена у паркових ландшафтах. Порівняно більший відпад таксонів у арборетумі пояснюється тим, що велика їхня кількість була розміщена на обмеженій площі без урахування відповідності еколого-біологічних властивостей кожного виду мікрокліматичним умовам зростання, тоді як у парку рослини протягом багатьох десятиліть адаптувались до

місця зростання з новими мікрокліматичними умовами.

Дослідження історії інтродукції, багаторічної динаміки таксономічного складу представників роду *Pinus*, які випробувались в умовах дендрологічного парку «Тростянець», та їхнього сучасного стану виявило таке.

Рід *Pinus* у насадженнях дендропарку має найбільше видове представництво серед родів родини *Pinaceae*.

Визначено два основних періоди в історії інтродукції представників роду *Pinus*: перший припадає на XIX ст. (1843–1850 рр.,

Рига; 1884–1886 рр., Франція, Німеччина, Санкт-Петербург), другий — на ХХ ст. (1915 р., Кавказ; 1951–1972 рр. Кавказ, Чехословаччина, Київ, Липецьк та ін.).

Стабільною участю у паркових насадженнях у різні періоди його існування відзначаються місцевий вид *P. sylvestris* та інтродуковані види *Pinus banksiana*, *P. cembra*, *P. mugo* var. *mughus* Willk., *P. nigra*, *P. peuce*, *P. sibirica*, *P. strobus*, що свідчить про їхню успішну акліматизацію. За чисельністю рослин і поширеністю по території парку домінує вид *P. sylvestris*, на другому місці — *P. strobus*.

Більшість представників роду *Pinus*, які зростають у дендропарку, зберегли здатність до розмноження насіннєвим способом, вони регулярно утворюють життєздатне насіння, а деякі з них також самосійні сходи.

З огляду на отримані результати досліджень вважаємо перспективною подальшу роботу з інтродукції представників роду *Pinus*.

1. *Дендрофлора* України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні: Довідник / М.А. Кохно, В.І. Гордієнко, Г.С. Захаренко та ін.; За ред. М.А. Кохна, С.І. Кузнецова; НАН України, Нац. ботан. сад ім. М.М. Гришка. — К.: Вища шк., 2001. — 207 с.

2. *Деревья и кустарники СССР*. Дикорастущие, культивируемые и перспективные для интродукции. Голосеменные / Под ред. С.Я. Соколова, Б.К. Шишкина. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1949. — Т. 1. — 464 с.

3. *Жизнь растений*: В 6 т. — М.: Просвещение, 1978. — Т. 4. — С. 350.

4. *Киричек Ю.К.* О наличии пихты Фразера и ели Алькокка в дендропарке «Тростянец» // Бюл. ГБС. — 1963. — Вып. 48. — С. 105–106.

5. *Киричек Ю.К.* Формовое разнообразие ели обыкновенной в дендропарке «Тростянец» // Там же. — 1963. — Вып. 49. — С. 29–38.

6. *Киричек Ю.К.* Итоги интродукции голосемянных деревьев и кустарников в дендропарке «Тростянец» Черниговской области: Дис. ...канд. биол. наук. — К., 1963. — 305 с.

7. *Льва А.Л., Степунин Г.А.* Дендропарк «Тростянец». — К.: Госсельхозиздат УССР, 1951. — 70 с.

8. *Мисник Г.Е.* Деревья и кустарники дендропарка «Тростянец». — К.: Изд-во АН УССР, 1962. — 180 с.

9. *Плевако А., Круподеря І., Шевченко М.* Парк радгоспу «Тростянець» // Тр. с.-г. ботаніки. — 1927. — 1, вип. 4. — С. 167–169.

10. *Рубцов Л.И.* Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре. — К.: Наук. думка, 1977. — 272 с.

11. *Черепанов С.К.* Сосудистые растения СССР. — Л.: Наука, 1981. — 510 с.

Рекомендував до друку Ю.О. Клименко

А.А. Ильенко, В.А. Медведев, В.В. Верба

Государственный дендрологический парк «Тростянец» НАН Украины, Украина, Черниговская обл., Ичнянский р-н, с. Тростянец

ПРЕДСТАВИТЕЛИ РОДА PINUS L. В ЛАНДШАФТАХ ДЕНДРОПАРКА «ТРОСТЯНЕЦ»

Приведены краткие исторические сведения об интродукции и таксономической структуре представителей рода *Pinus* L., испытанных в дендропарке «Тростянец» в разные периоды его существования. Исследованы декоративное и возрастное состояние, репродуктивная способность отдельных представителей рода в условиях дендропарка и использование их в парковых ландшафтах.

О.О. Ільєнко, В.А. Медведєв, В.В. Верба

State Dendrology Park Trostjanets, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Chernigov Region, Ichnjansky District, village Trostjanets

THE REPRESENTATIVES OF GENUS OF PINUS L. IN THE LANDSCAPES OF DENDROPARK TROSTJANETS

It is presented the short historical data on an introduction, taxonomic structure of the representatives of the genus of *Pinus* L., tested in dendropark Trostjanets during the different periods of its existence. The decorative and age condition and the reproductive ability of separate representatives of this genus in conditions of dendropark and their use in park landscapes were investigated.